

Türk Sineması'nda Bizans İmgesi

The Image of Byzantine Empire in Turkish Cinema

Ufuk Güral¹

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Gönderim Tarihi: 20.04.2022 | Kabul Tarihi: 26.06.2022

Özet

Anadolu'nun Batı Toplumunu için önemiyle ters orantılı olarak, Dünya Sineması'nda Bizans ile ilgili hemen hiçbir unsur işlenmemiş, bin yıllık bir medeniyet, sanki denk geldiği orta çağa öykünerek, karartılmıştır. Dünya Sineması'nda Bizans ile ilgili az sayıda film çevrilmiş, bu filmlerin sayısı bir elin parmaklarını geçmezken, yalnızca, (Batı) Roma ile ilgili filmlerde, dolaylı olarak bahsedilmiştir. Bu eksikliği, Türk Sineması'nda Bizans'ı gösteren filmlerin belli bir ölçüde giderdiklerini öne sürdüğümüz çalışmamızın temel amacı, söz konusu yapıtlarda, Bizans'ın beyazperdeye nasıl yansıtıldığını araştırmaktır. Bilindiği gibi, Bizans'ın kuruluşu ve çöküşü arasında geçen 1000 yıl içinde, Anadolu'da, Selçuklular, Osmanlılar gibi birçok Türk Devleti gelmiş geçmiş, Bizans imgesi ise, Türklerin farklı bir din ve kültüre sahip rakipleri olarak şekillenmiştir. Dolayısıyla, araştırmamız boyunca ve sonuç bölümünde detaylarıyla belirttiğimiz gibi, burada, çeşitli unsurlarıyla negatif bir imge söz konusudur. Konu, Türk Sineması'nda genelde, 1970li yıllarda yapılan filmlerde işlendiğinden, çalışmamızda, bu yıllardan itibaren izlediğimiz bu filmleri, Sinema ve Arkeoloji konusunda edindiğimiz akademik bilgiler ışığında, teknik ve içerik bazında inceleyerek yazıya döktük. Filmlerin dökümünü yaparken, filmlerin kronolojisini, yapım tarihleriyle değil de filmde geçen tarihi olayların oluş sırasıyla düzenledik. Sözelimi, Tarkan Filmleri, tarihin daha eski bir döneminde geçtiğinden, bu yapıtları Karaoğlan Filmleri'nden daha önce işledik. Takdir edileceği gibi, kültür sanat eserlerini yorumlamak, o yönde daha sonra yapılacak çalışmalara da yön verme işlevi taşımaktadır. Bir başka deyişle, üretim, ancak yorum vasıtasıyla hedef kitesine ulaşabilecektir.

Anahtar Sözcükler: Türk, Sinema, Bizans, Epik, Tarih

Abstract

Inversely proportional to the importance of Anatolia for the Western Society, almost nothing related to Byzantium has been treated in Cinema and a thousand-years-old civilization has been darkened as if by imitating the medieval age it coincided with. A few films about Byzantium have been made in Film History. However, while the number of these films does not exceed a handful, Byzantine Empire only indirectly mentioned in films about (Western) Rome. The main purpose of our study, in which we argue that the films depicting Byzantium in Turkish Cinema, compensate for this deficiency to a certain extent, is to investigate how Byzantium is reflected on the screen in these films. As it is known, in the 1000 years that passed between the establishment and collapse of Byzantium, many Turkish states such as the Seljuks and Ottomans have settled in Anatolia and the image of Byzantium has been shaped as the rivals of the Turks, a community with a different religion and culture. Therefore, as we have stated in detail in the conclusion section, there is a negative image of Byzantium with various elements. In the light of the academic knowledge we have gained on Cinema and Archeology, we have analyzed these films that we have been watching since the 1960s, on the basis of technique and content, and put them into writing. While casting the films, we arranged the chronology of the films in the order of occurrence of the historical events in the film, not the production dates. For instance, since Tarkan Films takes place in an earlier period of history, we have processed these works before Karaoğlan Films. As will be appreciated, interpreting the works of culture and arts also has the function of guiding the studies to be done in the future. In other words, production will be able to reach its target audience only through interpretation.

Keywords: Turkish, Cinema, Byzantium, Epic, History

¹ Öğr. Gör. Ufuk Güral, Doktora Öğrencisi, ufukgural@yahoo.com
ORCID ID 0000-0003-1702-5776

Giriş

Klasik Çağlar, Batı'ya iki önemli unsuru miras olarak bıraktı: Medeniyet ve Din. Anadolu, Mezopotamya'da oluşturulan medeniyetin Grek Kültürü'ne ulaştırılmasında köprü vazifesi gördü. Sözelimi, Batı Anadolu'dan oldukları öne sürülen Etrüsklerin de günümüz Avrupa Kültürü'nü oluşturan unsurlardan bir kısmını Anadolu'dan götürmüş olabilecekleri düşünülmektedir. Anadolu toprakları, Hristiyanlığın gelişiminde de önemli rol oynamış, Constantinopolis (İstanbul), Kapadokya ve Nicaea (İzmit) gibi yöreler, Hristiyanlık kabul edildikten sonra da dini merkezler olarak önemlerini korumuşlardır (Roux, 2017: s.63).

M.S. 313'de Konstantinus'un ilan ettiği Milano Fermanı'yla, imparatorluk içindeki Hristiyanlar'a ve Paganlar'a Din Özgürlüğü tanındı. Daha sonra Roma'nın tek hakimi olan Konstantinus, M.S. 330'da, eski Byzantion Kentini, 'Constantinopolis' adıyla yeniden kurdu ve burayı Roma İmparatorluğu'nun başkenti yaparak, Senato'yu buraya taşıdı (Marr, 2018: s.198). 378 yılında Batı Roma İmparatoru Valens ve Ordusu'nun ana bölümü, Hadrianapolis'te (Edirne) yok edildi. Dindar bir Hristiyan olan Theodosius 391 yılında, Pagan Kültürlerini yasaklayarak, Hristiyanlığı devletin resmi dini yaptı. Ölümünden önce, imparatorluğun doğusunu oğlu Arcadius'a, batısını ise, oğlu Honorius'a vererek ikili bir yönetimi öngördü. İmparator'un ölümünden sonra ise, devlet kesin olarak ikiye ayrıldı. "Bizans sözcüğünün ilk kullanımı ise, 1557'de Alman tarihçi Hieronymus Wolf'a dayanır. Terim, kaynağını, başkentin Konstantinopolis olarak adlandırmasından önceki ismi olan Bysantion'dan alır"(Seyrek, 2020: s.5).

Türk Sineması'nda Bizans'ı işleyen filmler, 1950li yıllardan bu yana yapılmakta olup, bu yapıtların en mükemmelleri, 1970li yıllardan bu yana gerçekleştirilmiştir. Çalışmamızda, 1960lı yıllardan itibaren izlediğimiz bu filmleri, Sinema ve Arkeoloji konusunda edindiğimiz akademik bilgiler ışığında, teknik ve içerik bazında inceleyerek yazıya döktük. Filmlerin dökümünü yaparken, filmlerin kronolojisini, yapım tarihleriyle değil de filmde geçen tarihi olayların oluş sırasıyla düzenledik. Sözelimi, Tarkan Filmleri, tarihin daha eski bir döneminde geçtiğinden, bu yapıtları Karaoğlan Filmleri'nden daha önce işledik. Takdir edileceği gibi, kültür sanat eserlerini yorumlamak, o yönde daha sonra yapılacak çalışmalarda da yön verme işlevi taşımaktadır. Bir başka deyişle, üretim, ancak yorum vasıtasıyla hedef kitesine ulaşabilecektir.

1. Beyazperde'de Doğu Roma

Anadolu'nun Batı Toplumu için önemiyle ters orantılı olarak, Dünya Sineması'nda Bizans ile ilgili hemen hiçbir unsur işlenmemiş, bin yıllık bir medeniyet, sanki denk geldiği orta çağa öykünerek, karartılmıştır. Dolayısıyla, İsa Peygamber ve Hristiyanlığın doğuşuyla ilgili olarak birçok film çevrilmekle birlikte, Hristiyanlığın kabulünden sonraki ilk dönemine ait tek tük film gerçekleştirilmiştir. Dünya Sineması'nda, Bizans'la ilgili filmlerin sayısı bir elin parmaklarını geçmezken, Bizans'tan, yalnızca (Batı) Roma ile ilgili filmlerde, o da dolaylı olarak bahsedilmiştir. Roma hakkında yüzlerce film yapılmışken, Bizans'ın Batı Sineması'nda hemen hiç olmaması, kimilerince, 'dönemin, Hristiyanlığın artık kabul gördüğü ve olguların bir filmin barındırması gereken çatışmayı içermeyen bir dönem olması' olarak değerlendiriliyor. Her ne kadar, bu tezle, Bizans'ın, Roma'ya oranla daha sakin bir yaşam sürdürdüğü itiraf edilmiş olsa da, bu şekilde düşünenler, "Bizans Entrikası" deyimine konu olmuş Doğu Roma'nın, aslında entrikaların en büyüğünü barındırdığını henüz keşfetmemiş görünüyorlar. Kraliçenin Hatıra Defteri isimli kitabın yazarı Mehmet Coral, bir röportajında bu olguyu şu sözleriyle ifade ediyor: "Konstantinopolis evresinde yaşananlar o denli çarpıcı ki..."(Bilgici, 2019:s.15).

Yönetmen Lionello de Felice'nin 1961 tarihli "Constantino il Grande/Büyük Konstantin" filmi, İmparator Konstantin'in yaşam hikayesini anlatır. Konstantin'in Tribün oluşundan, Tetra'nın İmparatorluğu sırasında, Galya'daki Roma İdareciliği yılları, Roma İmparatoru Maxentius'la savaşı ve (M.S. 293-312) Roma'yı birleştirdikten sonra, Bizans'ı kuruşu gibi unsurlar filmde kronolojik sırayla anlatılır. Antonio Margheriti'nin 1963 tarihli "Il Crollo di Roma/Roma'nın Çöküşü" filmi ise, İmparator Konstantin'in ölümünden sonra, Hristiyanlığa karşı artan tehditlerle ilgilidir. Yönetmen Alessandro Basetti'nin 1949 tarihli "Fabiola"sı, ilginç hikayesi ile Epik Filmler'in en önemlilerinden birisi arasına girmiştir.

M.S. 312 yılında geçen filmde, Rual, Senatör Fabius Serenus'un Roma yakınlarında, deniz kıyısındaki villasına gladyatör oyunlarına davet edilir. Rual, aslında, Roma'da Hristiyanlığı kurmak isteyen İmparator Konstantin'in ajanıdır. Fabius, Hristiyanlığa karşı bir grup tarafından öldürülünce, suçlanan yine Hristiyanlar olacaktır. Bu sırada, Konstantin güçleri Roma'ya barışı getirmek üzere şehrin kapısına dayanmışlardır.

Yönetmen Douglas Sirk'in 1954 tarihli "Sign of the Pagan/Pagan'ın Sembolü" filmi, benzer bir konuyu, Batı Roma'nın yıkılışı öncesini işler. Filmde, Constantinopolis'e doğru yola çıkan Centurion Marcian, Attila'nın kuvvetlerince yakalandıktan sonra kaçarak ellerinden kurtulur. Constantinopolis'e vardığında, İmparator Odoarius'u (esasen, çok öncesinde, M.S. 400'de ölmüştür) Atilla ile birlikte, Roma'ya sefer yapmak için kendi aralarında anlaşmaya çalışırken bulur. Hun İmparatorluğu'nun Batı Sineması'nda daima olumsuz unsurlarıyla yer almasına yeri gelmişken değinmek isteriz. Soufilia Semenova bunun nedenini şöyle yorumluyor: "Hun üstünlüğünü içine sindiremeyen bazı batılı düşünürler, Hun (Gun) Halkı'nın Batı Medeniyeti üzerindeki etkisini yeni nesillere saptırarak anlatmıştır (...) Bronz devrinde bocalamakta olan geri kalmış Batı'ya Demir Devrini getirerek medeniyeti hızlandıran Türklerdi"(Semenova,2006:s.7). Batı Roma, M.S. 476'da Odoaker yönetimindeki Barbarlar tarafından yıkılmış, Odoaker, son Batı Roma İmparatoru Romulus Augustulus'u (Küçük Augustus) tahtından indirerek imparatorluk alametlerini Doğu Roma'nın başkenti Constantinopolis'e göndermiştir (İplikçioğlu, 2015: 97). Doğu Roma, ya da diğer adıyla Bizans, daha bin yıl; 1453'te Fatih Sultan Mehmet'in Fethi'ne kadar varlığını sürdürecektir.

Yönetmen Robert Siodmak'ın 1968 yılında birbiri ardına çevirdiği "Kampf um Rom I,II"/"Struggle for Rome I, II"/"Roma için Mücadele I ve II", M.S. 526 civarında geçer. Birinci filmde, Roma Asilleri'nin Lideri Cethegus, Bizans ve onun lideri Justinian'ı ziyaret eder. Amacı, Narses Yönetimi'ndeki Gotlar'ın üzerine bir ordu göndermek için imparatoru ikna etmektir. Çiftlemenin ikinci filminde ise, bu kez Roma, Gotlar'ın eline düşeli 50 sene geçmiştir. Cethegus, kraliçe Amalasantha komutasındaki Ostragotlar'ı ve Romalılar'ı Bizans'a karşı dirilişe çağırır. Ancak, Bizans, Roma'yı işgal edip yeniden idaresini üstlenince, Cethegus'un planları alt üst olur. Riccardo Freda'nın 1954 tarihli filmi "Teodora, imperatrice de Bizanzio/Bizans İmparatoriçesi Teodora", İmparator Justinian'ın eşi Teodora'nın yaşam öyküsünü anlatır. Köle kız Teodora, Bizans İmparatoru Justinianus ile evlenir. Bizans ile Roma arasındaki savaşta, halkı için koşunan Teodora, imparatoriçeliği sırasında en çok, Justinian ile arasındaki sınıf farkından dolayı sıkıntı çekmektedir. Ancak, Nika İsyanı'ndaki etkin tavrı tarihe geçmiştir. 532 yılında Constantinopol'de (İstanbul'da) yaşanan isyanda, Justinianus korkup kaçmaya kalkmıştır. Teodora, kendisine şunu söyler: "Yeterince altınımız var, ömrümüzün sonuna kadar rahat ederiz. Ama, benim inancıma göre eğer erguvani pelerini omzuna taktıysan, onu çıkarmamalısın. Bana gelince, ben atalarımızın sözüne her zaman inanmışımdır, erguvani pelerin kefenim olsun!"(Procopius,2018:s.87). İmparator, eşinden aldığı cesaretle, isyanı bastırır.

Roma'nın İngiltere'deki yerleşimi ile ilgili olarak günümüzde yapılan bir film de, yönetmen Doug Lefter'in 2007 tarihli yapıtı "The Last Legion"dur. Film, Constantinopolis'de geçen sahnelerle başlar. Barbarlar, Romalı komutan Aurelius'un karagahını basıp, oğlu, Roma'nın son Sezarı Romülüs'ü kaçırlar. Mekan olarak, Britanya'yı ikiye bölerek güneyindeki Roma Güçleri'ni koruyan Hadrian Duvarı'na kadar uzanılan filmde, Bizans, Galyalılar'la ittifak kurmuş, Roma, düşmüştür. Filmin sonunda, Küçük Romülüs, savaşı sona erdirerek, Batı Roma'yı da fiili olarak bitirmiş olur.

2. Türk Tarihi'nin Sinemamızdaki İzdüşümü

Dünya Sineması'nda Bizans konusunda az film yapılmasının yarattığı boşluğu Türk Sineması'nın Bizans hakkında yaptığı onlarca film doldurmuştur. Bu filmlerden söz etmeden önce, Türk Sineması'ndaki üretim yöntemlerine kısaca bir göz atmamız gerekir.

Bir toplumun yapısını öğrenmek istiyorsak fikrimizce, o toplumun sinemasını incelemek bize iyi bir ipucu verecektir. Halit Refiğ şöyle der: "Sinema, bir çağın, gelişip büyüdüğü toprakların aynasıdır"(Yağcı, 2016: s. 12). Yalnızca içerik değil aynı zamanda, üretim biçimi, satış ve dağıtım zincirine kadar ülke sinemasının her adımı, ülkedeki anlayışı ele verir. Öncelikle üretim yöntemlerine değinmek, bu konudaki 'İkincil Üretim' kavramından bahsetmek isteriz. Kimilerinin, 'Asya Tipi Üretim', kimilerinin ise 'Montaj

Sanayii' adını verdikleri olguya biz ikincil üretim adını veriyoruz. Öncü Olmak, İcat Etmek, Mükemmeli Gerçekleştirmek gibi iddiaları taşımayan İkincil Üretim, yalnızca daha önce yapılmış bir şeyi toplumun hizmetine sunma çabasıdır. Daktilo'yu Türkler icat etmemiştir ama Q Klavye'yi icad edip bunu insanlığın hizmetine sunan Türkler olmuştur (Hızlan, 2013:s.16). İşte, Türk Sineması, tarihi boyunca, sunan bu anlayışın etkisinde kalmıştır. Sinemayı Türkler icat etmemiştir ama icadından kısa bir süre sonra ülkelere getirip de, bir yüzyıl boyunca kendi halklarının en büyük eğlence aracı olmasını sağlayan, bu ulustur. Önce Batı Sineması'ndan uyarlamalar yapan Türk Sineması, daha sonra, sinemayı içselleştirmiş, bizden konuları devreye sokmuştur. Hiçbir dönemde, gerçek anlamda Dış Pazar bulamayan Türk Sineması, tamamen Türk İnsanı için üretilmiş, bu nedenle, Bizans'ı işleyen filmler, "düşük bütçeli" ya da "B" filmleri kategorisindeki ürünler olmuştur.

Türk Sineması'nda, içerik ya da işlenen konulara bir göz atacak olursak, tarihi filmlerin ağırlıkta olduğunu görürüz. İlginç bir şekilde, kronolojik olarak, sinemamız, önce kendisine tarihsel açıdan yakın olan Kurtuluş Savaşı'nı işlemiştir. "Atatürk'ün de Meclis'teki konuşmasını kamera önünde tekrarlayarak bir nevi oyunculuk yaptığı 1932 tarihli "Bir Millet Uyanıyor" isimli Muhsin Ertuğrul filmi de söz konusu filmlerden birisidir"(Özuyar, 2021:s.125). Kurtuluş Savaşı filmlerini, Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili filmler izlemiş, sonrasında ise, sinemamız, "Karaoğlan" ve "Köroğlu" gibi filmlerle daha önceki çağlara uzanmıştır. Türk Sineması, yerli malzemeden yararlanmayı bilmiş, Kurtuluş Savaşı'nı anlatan filmlerle adeta bir tür yaratmıştır. Her dönemde, çağın eğilimlerinin yansıtmayı bilen sinemamız, tarihi filmler başlığı altında, birçok alt türün de yaratıcısıdır. Tarihi filmlerin bu alt türleri arasında, konularını, Orta Çağ'daki Anadolu'dan alan Çizgi Roman Kahramanları'nın uyarlamaları, "Türk Kültür dünyasında önemli bir yer tutan Cenknemeler"den (Hızlan, 2021:s.3) alan uyarlamalar, ya da özgün senaryolara dayanan örnekleri bulunmaktadır. Ahmet Özcan, 'Türkiye'de Popüler Tarihçilik' isimli kitabında: "Karaoğlan ve Tarkan gibi 60lar'da yayınlanan Asyalı kahramanlar, Tarihi Roman'dan bağımsızlıklarını kazanmışlardır"(Özcan,2011: s. 232,290) derken, aslında bu eserlerin özgün karakterlerini vurgulamaktadır.

3. Sezgin Burak ve Tarkan'ın Doğuşu

Türk Sineması'nda, tarihi filmlerin başlangıcı, her ne kadar 1950ler'e uzansa da, türün önemli örneklerini, 1970'li yıllarda yapılan filmler oluşturur. Filmin işlediği dönem açısından tarih sırasıyla Roma ile ilk iletişim kuran "Tarkan"dır. Tarkan'ın yaşadığı düşünülen dönemde, "başta nüfus artışı ve barınma gücülüğü olmak üzere anayurtları dışına topluca göçen Türk Kolları, zamanla Asya'nın en büyük kesimine ve Avrupa'ya hakim olmuşlardır" (Kırzioğlu, 1992:s.153) Tarihçi Yılmaz Öztuna, Türklerdeki bu keşif tutkusunu şöyle açıklamaktadır: "Türkler'de Cihangirlik vasfı, bir anane olarak teşekkül etmiş, hakim kavim olma imtiyazı kesin bir şekilde yerleşmişti (...) Bu olgu, Hunlar'a Asya hakimiyetinin kapılarını açmıştır" (Öztuna, 1963:s128).Avrupa Hunları, Tarkan'ın zamanında Atilla tarafından yönetilmekteydi. Atilla'nın askeri olan Tarkan, Bizans'ın yanı sıra, haberci olarak sıkça girip çıktığı Roma ile de ilişkilidir. Günümüzde, yabancı ülkelerde hazırlanan Kılıç- Sandalet filmleri sıralamalarında izlenilmeye değer filmler arasında yer alan Tarkan Filmleri, Türk Kültürü'nün dünya sinemasına bir armağanı olarak gösterilebilir. Esasen, bir çizgi roman kahramanı olan Tarkan'ın, 'Mario'nun Kuşları' isimli macerasında, olayların Atilla'nın ikinci Avrupa Seferi sırasında geçtiğinden bahsedildiğine göre, kendisinin M.S. 450 yılı civarında yaşamış olacağı düşünülebilir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Ulu Önder Atatürk'ün insiyatifıyla temelleri atılan ve 1960'lı yıllarda doruğa ulaşan Rasyonel bir Milliyetçilik, Türk Varlığı'nın her dönemine sahip çıkmış, dolayısıyla Avrasya'daki birçok uygarlık gibi Hun Türkleri de incelenmiştir. Buradaki milliyetçilik, politik bir görüşten çok, toplumun bütün sınıflarınca benimsenmiş bir kimlikten öteye gitmez. Özellikle, 1960 yılı civarında doğan, her sınıf ve politik görüşten kişilerin Oğuz, Kaan, Hakan, Temuçin, Teoman, Cengiz gibi isimleri taşıması, bu anlayışın apolitize olduğuna bariz bir delildir. "1940lar'daki fikri ortam, Asya konusunda Turancı Türklerinki kadar net değildir ve daha çok Türk Tarih Tezleri'nden beslenmiştir"(Özcan, 2011:s.290). Tarkan ismi de aslında Kafkasya'da yaşayan Türkleri adlandırmada kullanılan "Tatar" tanımlaması ile "Kani" kelimelerinin bileşiminden oluşmuştur.

Hayali bir kahraman olan Tarkan'ın yaratıldığı dönemde, Türkiye'de arkeolojik buluntu, bunları yorum-

layan yayınlar ve bu eserleri taşıyan müzelerin sayısı, günümüze oranla kısıtlı olduğundan, büyük bir araştırmanın eseri olduğu belli olan Tarkan'ın, Sezgin Burak'ın o dönemde İtalya'da yaptığı araştırmalardan da yararlandığı barizdir. Öte yandan, Tarkan Çizgi Romanları, Roma ile Türk Kültürü'nü birlikte yansıttığından, kendisi de Tatar kökenli olan Sezgin Burağın aynı zamanda, 1960'lı yıllarda henüz hipotetik bağlamda olan Türk Tarih Tezlerini de çok iyi özümsemişine şahit oluyoruz. "Tez iki ana ekzen üzerine oturuyordu: Türk Uygarlığı, tarihin en eski uygarlıklarından birisidir ve bu uygarlığın kökeni Orta Asyadır" (Sezer, 2005:s.22). Kültürü, film, roman ve çizgi roman gibi popüler kültüre ait unsurlardan izleyen bir toplumun, Türk Tarihi'nin bir dönemi hakkında, Tarkan ve onun ardılları sayesinde bir fikir edindiği söylenebilir. Yanı sıra, Tarkan Filmlerini gerçekleştirenlerin, kostüm ve aksesuar tasarımlarında, Sezgin Burağın çizimlerini bire bir kopya etmekle yetinmiş oldukları göz önüne alındığında, sanatçının yaptığı araştırmaların önemi daha da iyi anlaşılacaktır. 1960'lı yılların sonunda, Sezgin Burağın Türkiye'ye dönüp çizdiği Tarkan, önce Hürriyet Gazetesinde çizgi roman olarak yayımlanmış, Sezgin Burağın hayal gücü ve çizimleri sayesinde Türk insanınca sevilmiş ve benimsenmiştir.

1960'lı yılların ikinci yarısında, Türkiye'deki Sinema Sanayiine bir göz attığımızda, Westernler ve James Bond gibi Batı Sineması'nın en sürükleyici örneklerinin yabancı filmleri sevmeyenleri bile sinema salonlarına çekmeyi başardığına şahit oluyoruz. Bu dönemde, sinemada kendisine ait karakterleri ve konuları izlemeyi tercih eden, bir başka deyişle Türk Sineması'na sadık kalan izleyici de artık melodramlarla yetinmeyip, kalite aramaktaydı. Türk Sineması, televizyonun da yaygınlaşmaya başladığı bu dönemde az sayıda izleyici kitlesine yönelik çok sayıda film yaparak ayakta durma mücadelesi veriyordu. Karaoğlan'ı yazıp çizen Suat Yalaz'ın kendisinin yönettiği filmlerinin başarısı, Tarkan'ın da sinemaya uyarlanmasını sağlamış, 'Türk Tarihi'ne ait çizgi romanların beyazperdeye aktarımı' geleneğini "Tarkan" sürdürmüştü.

Beş filmlik bir film dizisi olan Tarkan'ın üçüncü macerası: "Viking Kanı", Tarkan'ın denizin dibinde dev bir ahtopotla mücadelesini anlatır. Bu sahne, dünyada ender akvaryum havuzlarından birine sahip Efes Oteli'nde çekilerek soruna pratik bir çözüm bulunmuştur. İmkansızlığın yarattığı bu pratik çözüm, sualtında çekim yapmanın olumsuz sonuçlarını üstlenmek yerine, çekimlerin en mükemmel şekilde yapılmasını sağlamıştır. Bu gibi unsurlar, filmlere gerçekçilik katarak, akıcı olmalarını da sağlamıştır. Tarkan filmlerinin, çocuk ve yetişkin her yaşta izleyici kitlesine sahip oluşu da fikrimizce işte bu kolay hazmedilebilir oluşlarından gelir. Dolayısıyla, kuzu çevirmenin piliç çevirmeye dönüştürülmesi, Attila'nın çadırını 3-4 kişinin koruması gibi, sette ivedi çözümlerle gerçekleştirilen bu filmler, aslında, eldeki kısıtlı olanaklarla film yapmanın da bir başarısıdır. 1940'lı yıllarda, İtalya'da çekilen Yeni Gerçekçi filmlerden "Roma Açık Şehir" (Y: Roberto Rossellini) gerçek savaş yıkıntıları arasında çekilmesi gibi, aynı dönemde Amerika'da çekilen Film Noirler da maliyetten kısmak için, tek yönlü ışıklandırma yöntemini geliştirmiş, bu anlayış, sonraki dönemde, büyük bütçeli filmler tarafından da örnek alınmıştır (Silver, 1999:s.35). İmkansızlıkların avantaj yarattığı bu tür durumlara Tarkan Filmleri'nde de rastlıyoruz. Bu filmlerde, İç ve Dış Mekan çekimleri, gerçek saraylar ve kalelerde yapılmış, stüdyo kullanımı yerine gerçek mekan kullanılması, tarihi zenginliklerimizin peliküle aktarmasını sağlamıştır.

Aydınlatma Batı Sineması'nın en büyük zaaflarından birisidir. Günün çeşitli anlarını aslına uygun yapay ışık kullanarak çözme sorunsalı büyük bütçeli filmlerde bile henüz çözülememiş bir sorunsaldır. Tarkan Filmlerinde, aydınlatma, teknik yetersizlikler nedeniyle bazı sahnelerde reflektörler yerine ışığın yüksek yoğunlukta olduğu, öğlen güneşine bırakılmış, bu da Ege Bölgesi'nin kendine özgü renklerinin peliküle aktarılmasını sağlamıştır. Vikingler'i gösteren sahneler, Avrupalı yüzler kullanılması yerine Sultanahmet Meydanı'ndan toplanan gerçek Kuzey Avrupalı turistlerce oynanmıştır. Düşük bütçeli filmlerin ortak özellikleri, herhangi bir türde daha fazla sayıda filme ihtiyaç varsa, B filmlerinin, az sayıda çevrilen iddialı yapımların ulaşamayacağı rakamlara ulaşmalarıdır.

Tarkan çizgi romanında, Tarkan'ın Romalılar'la ilişkisi ve mücadelesi, Roma ve Bizans İmparatorluk ailesi, arenada döğüşler ve gladyatörler, sıkça işlenen unsurlardandır. Bu unsurlar arasında Vikingler dahi vardır. Tarihte Anadolu'ya kadar gelen Vikingler'in bu seferlerinin Sezgin Burakça bilinmesi de ilginçtir. Sezgin Burağın hayal dünyası o kadar geniştir ki, arkeolojik bulgulara kendi dünyasından da eklemeler yapar. Sözelimi, arenada atlı arabaların tekerleğinin üzerinde bulunan ve tekerlek döndükçe karşıdaki arabanın tekerleklerini yarıp geçen bıçaklar (Sezgin Burağın ailesinin iddiasına göre) ilk kez

1960lı yıllarda Burak tarafından çizilmiş, sonradan Ridley Scott'un 2000 tarihli "Gladyatör" filminde de tekrarlanmıştır.

"Tarkan" adını taşıyan ilk film, 1969 yılında Tunç Başaran tarafından yönetilmiştir. Tarkan'ı, dizinin beş filminde de olduğu gibi Kartal Tibet canlandırır. Tarkan filmlerindeki (aslında hiç var olmamış) Bizans İmparatorları'nın, Neron ve Caligula geleneğinde, yoldan çıkmış eğilimlere sahip kişiler olması dikkati çekicidir. Bunlardan, ilk filmdeki Bizans İmparatoru Valentinyanus'u Kayhan Yıldızoğlu canlandırır. İkinci film olan 1970 tarihli "Gümüş Eğir" ise dizinin son dört filmini yönetecek olan Mehmet Aslan tarafından çekilmiştir. Filmde, günümüzde, "Batman" veya "Star Wars" gibi film serilerinde uygulanan 'Başlangıç' esprisinde, Tarkan'ın çocukluğuna dönülmektedir. Henüz bebekken bulunduğu kale basılarak, babası öldürülen Tarkan'ı bulan bir kurt, onu kendi yuvasına götürerek, eşi tarafından emzirilmesini sağlar. Film'de, Roma-Etrüsk Efsaneleri'ne (Demir, 2014:s.76) konu olan, insanları emziren dişi kurt efsanesine göndermeler vardır. Bilindiği gibi "Aeneas'ın liderliğinde Troya'dan kaçanlar, ataları Dardanos'un vatani İtalya'ya gidip, Latinlerle anlaşmış ve onları liderlikleri altına alarak bir ülke kurmuşlardır. Kendi nesillerinden gelen ve yaşamlarının bir döneminde dişi kurt tarafından emzirilen Romus ve Romülüs, Roma'ya kendi isimlerini vermişlerdir (Sears, 2019: s.261). Mehmet Nuri Yıldırım, Babil Kulesinde Buluşalım isimli kitabında konuyla ilgili fikirlerini şöyle ifade ediyor: "Türk Efsanelerindeki Kutsal Kurt Asena'nın, Çinlilerin bir Türk boyunu katletmesinden sonra, tek sağ kalan oğlan çocuğunu emzirmesi gibi, Romus ve Romülüs, Etrüskler ile Türkleri benzetmek isteyenler için ilham kaynağı olmuştur"(Yıldırım, 2017:s.89). Filmde, Türk Soyundan geldiği öne sürülen Kral Odin bağlamında ise Türk-İsveç soydaşlığına göndermeler bulunmaktadır. Abdullah Gürgün, "Amerikaya İlk Çıkan Viking'in Adı Türker" isimli gazete makalesinde dile getirdiği bulgu, söz konusu soydaşlık hakkında önemli bir örnek teşkil eder: "İzlanda'nın ilk kralının adı da Yngve Tyrkiakonung, yani Türkiye Hakanı Konungdur"(Gürgün, 2013:s.8).

Bilindiği gibi, "Baykal Bölgesi, Türkçe konuşan halkların en eski yurdudur. En belirgin arkeolojik izleri ise Lena kıyılarındaki kaya resimleridir. Üç yönde seyahat eden Paleolitik-Mezolitik göçler, Batı'da yakın doğuyu, Doğu'da Kuzey Amerika'yı, Güneyde ise, İndus Vadisini hedeflemiştir". (Güneri, 2018:s.89). İlginç bir şekilde, bu filmlerin çekildiği yarım asır öncesinde henüz teorik bazda olan Avrasya ve Amerika'daki Türk Yayılması, aradan geçen süre içerisinde arkeoloji, genetik bilim ve konu hakkında çalışan akademisyenler sayesinde ispatlanır hale gelmiştir. En fazla Eva Bender tarafından canlandırılan büyücüler de, filmlere, Asya'daki Şaman Kültüründen unsurlar katar. Serinin her filminde farklı bir karakteri canlandıran ve cinselliği cömertçe sergileyen, İsveç ve Alman kökenli Eva Bender, bir neslin ilk cinsel uyanışlarıdır. Tarkan filmlerinde her şeyden önce fikrin (çıkış noktasının) başarıyla tasarlanmış olduğunu söyleyebiliriz. Geliştirilmeye açık bu fikir, "Conan The Barbarian" (Y: John Millius/1982) filmi gibi, bilinmeyen bir dönemden bahsetmenin avantajını yaşamaktadır. Bu 'bilinmezlik unsuru', içerikten kostüm tasarımına kadar her konuda insiyatifi yazarın eline bırakmaktadır. Tarkan'ın pek de yadırganmayan eteği, kemeri, bilekliği, kılıcı ve pelerini, içerikte ise sınır tanımayan keşif, seyahat ve maceraları hep bu özgür düşüncenin eseridir. Ünlü yönetmen Halit Refiğin, 'yerli kaynaklardan yola çıkarak evrensele ulaşma' fikrini öngören 'Ulusal Sinema' mücadelesi, fikrimizce, Avrupalı ya da Evrensel zihniyetle üretilmiş Tarkan filmleriyle doruğa ulaşmıştır. Bununla birlikte, Tarkan, Türk Tarihi'nde, kendisinden sonraki filmlere oranla son derece arkaik kalmıştır. Suyu kaptan içen, hayvan postundan dikilmiş kıyafeti (sözelimi Karaoğlan'ın Post Modern Kostümü'ne oranla çok daha) sade olan Tarkan, Türk Tarihinin de daha saf, ilkel, bilinmeyen bir dönemini temsil eder. Dolayısıyla, film yaratısının başlangıç noktası olan 'fikir', bu filmlerde başarılı olarak seçilmiştir.

Tarkan filmlerinin başarısını, sonradan "Malkoçoğlu" ve "Köroğlu" gibi özgün senaryolar izleyecektir. Bu filmler, yalnızca bir neslin seyir zevkini tatmin etmekle kalmamış, aynı zamanda, tarihi film prodüksüyonu hakkında, günümüze kadar uzanan bir birikim oluşturmuşlardır. Söz konusu birikim, Tarih danışmanlarından, hazır kostüm ve aksesuar kiralayanlara kadar her konuda yönetmenlerin hizmetindedir.

4. Karaoğlan ve Türk'ün Bizans ile Savaşımı

1960lı yılların ikinci yarısına bir göz attığımızda, Suat Yalaz'ın 'Karaoğlan' adlı eserinin, gazetelerde yayınlandığını, eserin, içeriği kadar, sanatçının tasarladığı çizimlerle de beğeni topladığını gözlemleyebiliriz. Tarkan'a oranla, Türk Tarihi'nin daha geç bir dönemini işleyen Karaoğlan, Orta Asya'daki Türk Kültürü'nün Anadolu'daki bir yansımasıdır. Bu dönemde "Doğu Avrupa, Volga-Ural etkileri taşımaktadır"(Dolukhanov,2009:s.240). 'Altaylardan Gelen Yiğit' sloganı ile tanıtılan Karaoğlan, gerek Camoka gibi kötü adamlarla, gerekse, Anadolu'yu işgal etmeye çalışan Moğol Orduları gibi, her serüvende bir başka düşmana karşı savaşıyor, sonunda galip geliyordu. Eserin Yazar ve Çizeri Suat Yalaz, 1965 yılından itibaren, Karaoğlan'ı kendi yönettiği filmlerde işlemeye başladı.

Karaoğlan'ı "Malkoçoğlu", "Fatih'in Fedaisi: Kara Murat", "Köroğlu", ve "Battal Gazi" gibi Türk Tarihi'nden esinlenerek yaratılmış bir dizi karakter takip etti. Bu filmlerin ortak yanı, bu 'kahramanların' Roma ve Bizans'a karşı olduğu kadar, ahaliyi, Türk Beyleri arasında da baskı yapanlara karşı da savunmalarıydı. Sözelimi, "Köroğlu", Bolu Beyi, getirdiği atı beğenmediği için gözü kör edilen bir seyisin oğludur. Bizans'ın merkezi Konstantinopolis, Hristiyanlık için çok önemli bir konumda olduğu için, filmlerin hemen hepsi bir din savaşını barındırırlar. Bu filmlerdeki başlıca karakterlerin, Piskopos, Papaz ya da bunların etkisinde kalmış yöneticiler olması, görsellikte ise, kilise, haç ve ikonalar gibi sembolik unsurlara yer verilmesi bu olgunun bir göstergesidir.

Karaoğlan'ın maceralarının uyarlandığı serinin ilk filmi olan "Altay'dan Gelen Yiğit: Karaoğlan" (Y: Suat Yalaz/1965) Çağdaş Türk Sineması'nda Bizans'ı konu alan ilk yapıtlardan biridir. Türk Sineması'nın en iyi filmlerinden biri olan bu ilk Karaoğlan'dan sonra gerçekleştirilen 1967 tarihli "Baybora'nın Oğlu"nda, Karaoğlan, Bizans'a kadar gelip Baybora'yı arar. Bu film de Karaoğlan'ın yazar ve çizeri Suat Yalaz tarafından yönetilmiştir. Mehmet Aslan'ın yönettiği 1972 tarihli "Bizanslı Zorba"da ise, Karaoğlan, Bizans'a yeniden döner ve zevk düşkünü, acımasız Manuel Vasileas ile mücadele eder.

1970li yıllar, yalnızca pelikülün değil, Türk Sineması'nın üretim açısından da renklendiği, çeşitlendiği bir dönemdir. Siyah beyaz televizyonla rekabet, filmleri önce renklendirmiş, sonra da seyirciyi sinema salonuna çekebilecek filmlerin yapılmasını sağlamıştır. Bu dönemde, Karaoğlan ve Türevlerinin filmleri, Cüneyt Arkın'ın canlandırdığı ana karakterleriyle sinema salonlarını doldurup boşaltmaktaydılar. Türk Basın Camiası'nın önemli ismi Rahmi Turan, 'sahip olduğu üstün hayal gücünü', yazarı olduğu "Kara Murat"tan da esirgememiş ve önemli bir kahraman yaratmıştı. Birkaçı Türk-İtalyan ortak yapımı olarak çekilen dokuz filmlik Kara Murat Serisi'nin bazıları, Bizans ile ilişkilendirilmiştir. Natuk Baytan'ın yönettiği 1973 tarihli "Kara Murat: Fatih'in Fermanı"nda, Bizanslı Prenses İren, Osmanlı Hükümdarı Fatih Sultan Mehmet'e (Bora Ayanoğlu) aşık olmuştur. Bizans hükümdarı, Konstantinopolis'i almaması koşuluyla kızını Sultan'a vermek ister, ancak Fatih, bunu kabul etmez. Bizanslılar, bunun üzerine Prens Nicol'un (Kenan Pars) komutasında, Türk köylerine ani baskınlar düzenlerler ve halkı kılıçtan geçirirler. İstanbul'un fethi sırasında İrene öldürülür. Padişah, İrene'in öldürülmesini araştırmak ve intikamını almak üzere Kara Murat'ı görevlendirir. Kara Murat da (Cüneyt Arkın) sorunu çözmek için Nikol ve adamlarının saklandığı Midilli Adası'na gider. 1975 tarihli olan ve Natuk Baytan'ın yönettiği "Karaoğlan-Kara Şövalye'ye Karşı"da ise, Bizans Prensi, Kara Murat'ın babasını öldürerek, kardeşini, Türklere karşı savaşmak üzere Kara Şövalye adıyla yetiştirir. Kara Murat, Rumeli Komutanı Karaca Paşa'nın rehİN alınması üzerine onu kurtarmak üzere yöreye gittiğinde, kardeşiyle bu kez düşmanı olarak karşı karşıya gelecektir.

Bizans'a karşı savaşan bir başka kahraman, M.S.717 yılında tahta çıkan Bizans kralı III. Leon döneminde yaşayan ve gerçek bir şahsiyet olan Battal Gazidir. Battal Gazi'yi Cüneyt Arkın'ın canlandırdığı dört filmlik serinin, yönetmenliğini Atif Yılmaz-Zeki Ökten'in üstlendiği 1971 tarihli ilk filmi "Battal Gazi Destanı", babasının mezarı başında intikam yemini eden Battal Gazi ile sonunda İslamiyet'i kabul eden Bizanslı Hammer'in (Fikret Hakan) arasındaki mücadeleyi konu alır. Duygu Sağiroğlu'nun yönettiği 1973 tarihli "Savulun Battal Gazi Geliyor" filminde ise, Bizanslılar, Türkleri Anadolu'dan atmaya yönelik planları yeniden uygulamaya koymuşlardır. Köyleri basıp her yeri yakıp yıkmaktadırlar. Ailesi katledilen Seyyit Battal (Cüneyt Arkın) adlı genç, zamanla intikamını alacaktır. Arap kökenli olan ve gerçek yaşamda peygamber soyundan geldiği ifade edilen Battal Gazi'yi anlatan film, dolayısıyla Osmanlı-Bizans

rekabetini de bir din savaşına çevirmiştir. Burada, ortak kimlik, milliyet değil dindir. Remzi Jöntürk'ün 1971 yılında yönettiği, "Ölüm Fedaileri" ise, bu olgunun tam tersini işler. Filmde, Avrupa Ülkeleri'nin ordularından oluşan Haçlılar, Bizans'ın kapılarına dayandıklarında, aslında Hristiyan olan Dört Silahşör, Osmanlı Akıncıları'na katılarak Haçlılar'a karşı mücadele ederler. Her halükarda, filmlerdeki din olgusu, politik olmaktan çok din ve milliyeti bir arada barındıran bir kimliğin temsili olarak yer alır.

Cüneyt Arkın'ın canlandırdığı "Malkoçoğlu", 14. Ve 16. Yüzyıllar arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşamış Malkoçoğlu Ailesi'nin bir üyesidir. Padişahlar tarafından Balkanlar'da yapılan akınlarda görevlendirilmiş aileyi anlatan serinin Süreyya Duru-Remzi Jöntürk tarafından yönetilen 1969 tarihli "Malkoçoğlu-Akıncılar Geliyor" filminde, Bizans Prensi, Sırp Prensesi ile evlenerek Osmanlı İmparatorluğu içinde bir ayrılık yaratmak istemektedir. Malkoçoğlu, bu evliliği engellemek ve Bizans Prensi'nin esir aldığı valinin serbest kalmasını sağlamak için Balkanlar'a gönderilir. İlginç bir şekilde, filmin yer verdiği tarihi gerçeklerden birisi, yöneticilerin kuvvetlerini birleştirmek istedikleri ülkelerden gelin alması veya onlara gelin vermesidir. Bu örnekte görüldüğü gibi, Tarihi filmler, gerçekleri olduğu gibi göstermek yerine, bir fikir vermek görevini yerine getirirler. Bir başka deyişle, kılıç-sandalet filmlerinde, tarihin, imkanlar dahilinde gerçekleştirilmiş kırıntıları bulunur. Bu olgunun bir başka örneğine, Tunç Başaran'ın yönettiği 1966 tarihli "Fatih'in Fedaisi" filminde de rastlamaktayız. Filmde, İstanbul'u fethetmek için son hazırlıkları yapan Fatih Sultan Mehmet, Bizans'ın elinde tuttuğu Orhan Çelebi'yi kurtarmak için sancakbeylerinden Murat Bey'i (Kartal Tibet) İstanbul'a gönderir. Murat'ın görevlerinden birisi de Kraliçe Teodora'nın hazinesini alıp gelmektir. Ancak, gerçek yaşamda Bizans'ı o esnada yöneten 6. Konstantin'in iki eşinden hiç birisi Theodora adını taşımaz. Film'de, M.S.6. Yüzyıl'da yaşayan Bizans İmparatoriçesi Theodora'nın popülaritesinden yararlanılmak istenmiş ancak, aradaki bin yıllık fark unutulmuştur. Yapıtı ilginç kılan bir başka unsur, bu tür filmlerde ana kahramanın, sorunları çözmede izlediği metodun bir örneğine yer vermesidir. Murat, kimliğini gizli tutarak saraya sızacak, orada bir prensi kendisine aşık edecek, onunla ilişki kuracak, ilişkileri beyazperdede filmi satmak için gereken erotik sahneleri de içerecektir. Kahramanımız, sevgilisinden aynı zamanda, sarayın gizli bilgilerini alabilmek için de yararlanacak, ancak gerçek kimliği açığa çıkınca, mücadele etmek zorunda kalacaktır. Bizans'la savaşım, genelde, iki ülke ordusunun karşı karşıya gelmesi bağlamında değil, merkeze sızarak istihbarat toplama ve rehin alınması kurtarma bağlamında işlenir.

Filmlerin konuları daha çok Türk-Bizans çatışması paralelinde Müslüman-Hristiyan çatışmasını işler. Bizans'da öne çıkan figürlerin Ortadoks Din Adamları'nın oluşu, aslında işlediği dönemde 'Kilise'nin Hristiyan toplumdaki etkinliği' konusunda erken bir saptamadır. Genelde, kapalı kapılar ardında, yönetimi yönetmeye çalışan, entrikacı Ortadoks din adamları, İmparatoru Türkler'e karşı da kışkırtırlar. Taht kavgaları, bazen "Hristoları", Türkler'le işbirliği yapmaya yöneltilir.

"Koroğlu", "Battal Gazi", "Kara Murat" ve "Malkoçoğlu" gibi kahramanların, Anadolu'da, 1000 yıl süren Bizans Yönetimi'nin herhangi bir döneminde Romalılar'la olan savaşımını beyazperdeye yansıtan filmler, dönem seyircisi tarafından ilgiyle izlenmeleri yanı sıra, prodüksüyon açısından da bazı ilginç noktalar barındırırlar. Bu konulardan birisi, Türk Sineması'nın, kostümleri yaptırmak yerine, bu işle uğraşan depolardan kiralamasıdır. Bu konuda çevrilen filmler, dönem itibarıyla o kadar fazladırlar ki, kiralama yerleri, çeşitli bedenlerde dönem kostümleri hazırlamış, bunları film şirketlerine kiralamışlardır. Kılıçlar hatta mücevheratın bir kısmı, tahta olup, bunlar ses efektleri sayesinde kullanılabilir hale gelmektedirler. 'Tarihi filmde arkadan uçak geçmesi, ya da kol saatinin görünmesi' gibi şehir efsaneleri işte bu filmler için söylene gelmişlerdir. Giovanni Scagnamillo konu hakkında: "Bizans sadece bir dekordur; üstelik oldukça kısıtlı, çünkü yapım olanakları fakirdir ve Bizans, surlar, kaleler (kaçınılmaz olarak Rumeli Hisarı) saraylar, zindanlar ve kavgaların yer aldığı meyhaneler" demektedir (Scagnamillo, 1999: s.86).

Oyuncu seçimi ya da mesleki deyimle casting, Bizans'ı işleyen filmlerin barındırdığı ilginç unsurlardan bir diğeridir. Anadolu Kahramanları'nın filmlerinde, Tarkan Filmleri'ndeki gibi Sultanahmet Meydanı'ndan yabancı turist toplamak yerine, Hristiyan Kadın Rollerinin Türk Oyuncular'a oynatılması tercih edilmiştir. İstanbul'un etnik kompozisyonu göz önüne alındığında, bu rolleri, Türkler, azınlıklar, levantenler ya da yüz yıllar önce din değiştirerek Müslüman olan Avrupalı yüzlere paylaştırmamızın hiç de fena bir fikir olmadığı açıktır. Rejisör Suat Yalaz'ın, Karaoğlan Filmlerinde başrolleri Kartal Tibet'le

paylaşan Figen Say için söylediği, “hareketli filmler için biçilmiş kaftan, Claudia’ya (Cardinale) benziyor” (Akarsu,2014:s.58) sözü, ifade etmek istediğimizi en iyi şekilde izah etmektedir. Roma askerlerini oynayan figüranlar ise, tam tersi bir anlayışla, bu savaşçıların asıl görünümüne hiç de benzemeyen insanlardan oluşturulmuş, deyim yerinde ise, roller sokaktan toplanan figüranlara dağıtılmıştır.

1980’lı yıllarda, Türk Sineması, konusu günümüzde geçen ve ‘Sanat Filmleri’ adı verilen seyrek dokulu filmlere yönelmiş, klasik film estetiğinde üretim ise, ancak, 1990lar’ın ikinci yarısında yeniden kendisini göstermeye başlamıştır. Tarihi filmlerde milat, Mustafa Altıoklar’ın 1995 tarihli “İstanbul Kanatlarımın Altında” filmidir. Hazerfen Çelebi’nin öyküsünü işleyen film, her ne kadar Bizans’dan sonraki bir dönemi işlese de, müziğinden kostümlere, örf ve adetlerden barındırdığı icatlara kadar Osmanlı’nın Bizans’dan devir aldığı mirası yansıtır. Bilindiği gibi, Keşif ve İcatlar, Orta Çağ’dan çıkılan bu dönemde yoğunlaşmış, Leonardo Da Vinci’nin son anda iptal edilmesine rağmen krokilerini çizdiği bir İstanbul Köprüsü Projesi de bu dönemde oluşturulmuştur.

1997 yılında çekilen, Ersin Pertev filmi “Kuşatma Altında Aşk”ın, Bizans hakkında, yalnızca Türkiye’de değil, aynı zamanda dünyada çekilen en güzel film olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Film, Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u almak için yaptığı kuşatma sırasında yaşanan bir aşk hikayesi paralelinde, Ortadoks Klisesi’nin konumunu ve etkinliğini yansıtır. 2000 tarihli Gani Müjde filmi ise, Türk Sineması’ndaki Bizans Filmleri’ne son noktayı koyduğu gibi, ismiyle de o güne kadar yapılan Türk Filmlerindeki Bizans Algısı’nı özetler: “Kahpe Bizans”! Filmin Yunanistan’daki gösterimi sırasında ‘Kahpe’ Sözcüğü’nün kaldırılması şartı, akademisyen Henry Maguire’a göre “Yunanistan’la Bizans’ın doğrudan bağı olmasına rağmen” (Oskay, 2019:s.14) Yunanistan’ın kendisini Bizans’ın Mirasçısı olarak görme eğiliminin bir yansımasıdır. Absürt Komedi tarzında çekilen “Kahpe Bizans”, ne yazık ki, bir kolaj çalışması olmaksızın öteye gidememiştir.

Türkiye Film Araştırmaları Dergisi Turkish Journal of Film Studies

Sonuç

Çeşitli yazarların makalelerinden oluşan “Bizans’ın Entelektüel Tarihi” isimli kitapta, Bizans’ın bilim ve sanata yaptığı katkılar incelenir. Ancak, kitabın içermediği konu, bu başarıların neden gereğince taktir edilmediğidir. Oysa, Roma’nın en verimli dönemi olan Bizans, bir milenyum boyunca, konumuyla dünyanın en elverişli yerlerinden birisi olan İstanbul’dan yönetilmiştir. Antik Çağ’dan itibaren Anadolu’da oluşan muazzam bir kültür birikiminin mirasçısı olan Bizans’ın, Roma’dan İstanbul’a taşınma kararı da sanat, bilim ve kültür yaşamındaki ürünleri verebilmesi için kendisine katkı sağlamıştır. “Hristiyanlık sanatı’nın bir başka deyişle Bizans Resim sanatının gelişmesinde Doğu Roma imparatorluğu, önemli rol oynar (Sadıç, 2021: s.19). İkonaların çıkış noktasının da isimlerini taşıdıkları Konya olduğunu da burada hatırlatmak isteriz. Roma’nın, tarihte bir başka örneği olmayan bir şekilde merkezini, binlerce kilometre uzağa, Anadolu’ya taşıma konusundaki hevesli tavrının bir göstergesi, bugün halen sağlam olan ve İstanbul’u Dünya’nın merkezi olarak gösteren Milenyum Taşı’dır. Yanı sıra, Yerebatan Sarnıcı, Bukaleon Sarayı ve Ayasofya gibi Bizans döneminde yapılan üstün eserler de halen ayakta. Mortimer Wheeler, Roma Sanatı ve Mimarlığı isimli kitabında “Doğu’daki Roma Sanatı, yabancı unsurlarla yerel dehanın birbirine karıştığı bir sanat olmuştur” diyerek bu yapıtların üstünlüğünü vurgular (Wheeler, 2016: s.219). Ancak, Türkler’in rakibi oluşu, Bizans’ın sinemamızda olumlu yanlarıyla değil de negatif özellikleriyle yer almasına yol açmıştır. Bir başka deyişle, Batı Dünyası gibi Türk Sineması da Bizans’a dostça yaklaşmamıştır.

Türkçe’de “Bizans Entrikası” olarak anılan bir deyim vardır. Türk Sineması’ndaki Bizans İmgesi, her şeyden önce bu olgunun izlerini taşır. Drama’nın temel dayanağı olan Entrika, Bizans İmparatoru’nun gerek iç gerekse dış ilişkileri bağlamında fazlasıyla bulunur. Türk Sineması’nda da, Bizans, kendisini kuşatan ve başka milliyetten kişilerin yaşadığı yerleşim merkezlerine saldırarak, yakıp yıkan, çocuk demeden herkesi kılıçtan geçiren bir imaj çizer. Tıpkı, Kurtuluş Savaşı’nı anlatan Türk Filmleri’nde yansıtıldığı gibi, “Ortodoks Toplumunun kendine özgü katılığı ve acımasızlığı” peliküle yansıtılmıştır. Sözü burasında, imgenin haklı veya haksız olduğunu değil, yalnızca peliküle nasıl aktarıldığından bahsettiğimizi hatırlatmak isteriz. Söz konusu filmlerde, klişe olarak işlenen bir başka unsur, şehirlerde nöbet bekleyen ve sarhoş olan askerlerin, çaresiz halktan yakaladıkları insanları işkenceye tabi tutması, kadınlara ise tecavüz etmesidir. Bizans’ın kadınları güzel ama, yosmadırlar. Karşı grubun erkeklerini baştan çıkarır, beyazperde de sıkça soyunurlar. Birçok örneğinde Kayhan Yıldızoğlu’nun başpiskopos rolünü oynadığı filmlerde, din adamları, gerek Türkler, gerekse yöneticilere karşı entrika çeviriler. Bizans’ı işleyen filmlerin, halen, merkezi İstanbul Şehrinde olup dünya çapında birçok klisenin veya mezhebin lideri konumunda olan kurumlardan etkilenmiş olması mümkündür. Orta Çağ’ı karartan koyu dindar Hristiyanlığın, devlet yönetimindeki bu teokratik yapının, Bizans’dan dünyaya yayılmış olduğunu söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Bizans’ı işleyen filmlerde, Romalılar’ın Türkler’in savaş gücüne oranla dezavantajlı oldukları, saray muhafızlarının güçsüzlüğünde ve yeri geldiğinde akılsızlığında vücut bulur. Cüneyt Arkın, (kendi ifadesiyle Medrano Sirki’nde işçi olarak çalışarak öğrendiği) akrobatik numaralarıyla bir seferde yüzlerce askerin hakkından gelir.

Çalışmamız boyunca açıklamaya çalıştığımız olgu, Bizans’ın esasen Türk Sineması tarafından işlendiğidir. Bir başka deyişle, Türk Sineması’nda Bizans adına yapılan filmler, Dünya Sineması’nda da Doğu Roma’yı işleyen ender filmlerdendir. Bunun nedeni, Günümüz İtalyası’nın, Bizans’ı, Roma’nın yıkılmasındaki en büyük etken olarak görmesi ve Bizans’a temkinli yaklaşmasıdır. Alexander Marr’a göre “Bizans’a yukarıdan bakmanın ve görmezden gelmenin ana nedeni, uygarlıkta dinin merkezi görevidir. Akdeniz Dünyası’nda dine en hevesli kültür olan Bizans, zamanla, Hristiyan Dünyası’nın merkezi olmuştu”(Marr, 2018:s.245). Yanı sıra, Epik filmlerin hemen hepsinin İtalya’da, Roma İmparatorluğu’nun özgün mekanlarında çekildiği göz önüne alındığında, Bizans’ı çekmek için ülkeden uzaklaşmanın zahmetli ve masraflı olacağı barizdir. Bir başka deyişle, fiziki uzaklık, abartılmış bir bütçeyi zorunlu kılacaktır. Sonuç olarak, Bizans’ı anlatan filmlerin, Türk Sineması’nın da belli bir kaliteye ve belli sayıda izleyiciye ulaşmış örnekleri olduğu, ülke sinemasının mekan, kostüm, tiplleme, cast, gibi konularda sahip olduğu avantajları en iyi şekilde değerlendirdikleri söylenebilir.

Günümüz Dünya Sineması’nda genel bir eğilim, yalnızca çağdaş yaşamda geçen konulara ilgi duyan izleyicinin beklentilerine cevap verilmesidir. Bu nedenle, tarihi filmler gittikçe daha az sayıda örnek veriyorlar. Bununla birlikte, Bizans Filmleri’nin, Sinema Dünyasında görevlerini yaptıkları, en azından

Türk Sineması seyircisi için tarihin bir dönemini aydınlatma görevini başarıyla yerine getirdikleri söylenebilir. Söz konusu filmlerin, teknik kalite açısından dönemin dünya sinemasına erişebilir durumda olup olmadıkları, tarihi gerçeklere ise ne derece sadık oldukları tartışılabilir. Ancak, televizyonun henüz yaygın olmadığı bir dönemde, sinema salonlarını doldurup boşaltan bu filmler sayesinde, halkın eğlence ihtiyacının da bir bölümünün karşılandığı rahatlıkla ifade edilebilir. Michael Wood, "Film" isimli kitabında, sinemanın yarattığı eğlenceyi tanımlamak için Aristo'nun sözlerini aktarıyor: "İmitasyondan aldığımız keyif, ilkel bir içgüdü ve evrensel bir hazdır. Kendi hallerindeyken bakmaktan rahatsız olduğumuz nesnelere tipatıp benzerlerine keyif alarak ve uzun uzun bakabiliyoruz"(Wood, 2016:22). Söz konusu filmler, Türk Sineması'nın kalıcı örneklerini de oluşturmuşlardır. Fikrimizce, gerek Dünya seyircisi, gerekse yeni nesiller için, restorasyon, toplu gösterimler, fiziki ortamda yayınlanmaları gibi tedbirlerle daha uzun bir süre işlevlerini sürdürebilmeleri sağlanabilir.

Kaynakça

- Akarsu, E. (2014) Biraz Sohbet Ettik. Figen Say'la Sohbet. İstanbul: Anatolia Kitap Demir, M. (2014) Lidyalılar: Mitos'dan Logos'a. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi
- Bilgici, Y. (2019) "Kraliçelik İstanbul'un Doğasında Var". Hürriyet Cumartesi Eki, 20 Nisan 2019, İstanbul: Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık
- Çığ, M.İ. (2017) Sümerliler'de Tufan, Tufan'da Türkler. Ankara: Kaynak Yayınları
- Dolukhanov, P., Mazurkevich, A., Shukurov, A. (2009) "Early Pottery Makers in Eastern Europe: Centres of Origins, Subsistence and Dispersal", *Ceramics Before Farming*. Editors: Peter Jordan & Marek Zvelebil, Valm Creek, California: Left Coast Press Inc.
- Güneri, S. (2018) Türk-Altay Kuramı. Ankara: Kaynak Yayınları
- Gürgün, A. (2013) "Amerikaya İlk Çıkan Viking'in Adı Türker/İsveç Televizyonu'nda Vikingler Dizisi". *Aydınlık Gazetesi*, 18 Aralık 2013 Çarşamba, İstanbul: İmece Basın ve Yayıncılık Tic. Şti.
- Hızlan, D. (2021) "Bu Kitaplara Artık Rastlayamazsınız". Hürriyet Gazetesi- Kitap-Sanat Eki, 8 Ekim 2021 Cuma, İstanbul, Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık
- Hızlan, D. (2013) "Klavve İkilemi". Hürriyet Gazetesi, 22 Ağustos 2013, İstanbul: Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık
- İplikçioğlu, B. (2015) Helen ve Roma Tarihi'nin Anahatları. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Kırzioğlu, F. Prof. Dr. (1992) Kıpçaklar. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi
- Livius, T. (2013) Roma Tarihi II. İzmir: İlya Yayınevi
- Marr, A. (2018) Büyük Dünya Tarihi. İstanbul: Yakamoz Kitap
- Oskay, Ç. (2019) "İstanbul Bir Hayaletler Şehridir". Hürriyet Gazetesi-Pazar Eki, 28 Temmuz 2019, İstanbul: Hürriyet Gazete ve Matbaacılık
- Özcan, A. (2011) Türkiye'de Popüler Tarihçilik. 1908-1960. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi
- Özuyar, A. (2021) Gazi'nin Sineması. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Öztuna, Y. (1963) Türkiye Tarihi- 1. Cilt. İstanbul: Hayat Kitapları
- Procopius. (2018) Bizans'ın Gizli Tarihi. İstanbul: Say Yayınları
- Roux, P. (2017) Roma İmparatorluğu. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları
- Scognamillo, G. (1999) Fantastik Türk Sineması. İstanbul: Kabcacı Yayınları
- Sadıç, C. (2021) "Kapadokya". *Milliyet Gazetesi-Arkeoloji Dergisi Eki*, 22 Ağustos 2021 Pazar, İstanbul, Milliyet Yayıncılık- Demirören Holding
- Sears, K. (2019) Mitoloji 101. İstanbul: Say Yayınları
- Serenova, S. (2006) Nart Boyu Türkleri Hun Karaçaylılar'ın Atasözleri. İstanbul: Kaynak Yayınları
- Seyrek, A. (2020) Bizans. İstanbul: Mavi Çatı Yayınları
- Sezer, K. (2005) "Türkler'in Anayurdu Mu". *Yeni Aktüel Dergisi*, Ekim 2005 Sayısı, İstanbul: Turkuvaz Medya
- Silver, A. & Ursini, J. (1999) *Noir Style*. New York: Overlook Press
- Üsküp, Ş. (1992) Ege'de İlginç Olaylar. İzmir: Hür Efe Gazete ve Matbaası
- Wheeler, M. (2016) Roma Sanatı ve Mimarlığı. İstanbul: Homer Yayınevi
- Wood, M. (2016) FİLM. Ankara: Dost Yayıncılık
- Yağcı, Ö. (2016) "Ulusal Sinema'nın Öncüsü: Halit Refiğ". İstanbul: *Aydınlık Gazetesi*, Kültür-Sanat Sayfası
- Yıldırım, M. (2017) Babil Kulesi'nde Buluşalım. İstanbul: Demkar Yayınevi